

Tăierea bulevardului Regina Elisabeta

dr. Cezara MUCENIC

Orașul București în sec. al XIX-lea se dezvoltase într-un ritm susținut mai ales către nord, străzile fiind în mod predilect orientate pe această direcție, respectiv sud-nord. Astfel, în zona centrală, conform Planului Borroczyn (redactarea din 1852) se desfășurau aproximativ paralel de la est spre vest străzile: ulița Colței¹, Podul Mogoșoaiei și ulița Brezoianu. Pe direcția est-vest, luând ca ax Podul Mogoșoaiei, existau pe partea de est străzile: ulița Lipscanilor, cea mai veche arteră cunoscută, situată între Podul Mogoșoaiei și Calea Moșilor, apoi spre sud ulița Franceză ce pornea tot de la Podul Mogoșoaiei ajungând tocmai la Podul Șerban Vodă și spre nord str. Doamnei între Podul Mogoșoaiei și ulița Colței. Pe latura de vest la Podul Mogoșoaiei ajungea ulița Belvedere², ce venea tocmai de la șoseaua Basarabilor, traversa ulița Brezoianu și se termina între parcelele ocupate de Mănăstirea Sf. Ioan cel Mare și casele Damaris. Mult mai spre nord, dar pe aceeași latura a Podului Mogoșoaiei, imediat după clădirea Teatrului cel Mare -Teatrul Național, pornea artera numită mai târziu strada Știrbei Vodă³, ce ajungea până la ulița Belvedere, fostul Pod de Pământ. La sfârșitul sec. al XIX-lea, printr-o recompunere urbană, o porțiune a sa va deveni strada Ion Câmpineanu, iar alta își va păstra, numele inițial strada Știrbei Vodă.

Teritoriul central, cuprins între străzile ulița Belvedere - Podul Mogoșoaiei - ulița Știrbei Vodă - strada Brezoianu, în 1852, este ocupat de parcele cu dimensiuni diferite, dintre care unele foarte întinse ce aparțineau bisericii Sărindari, Consulatului Rusesc sau caselor Oteteleşanu. Pe latura de vest a Podului Mogoșoaiei se situau cu preponderență casele boierilor de rangul I și II : Bellu, Demaris, Meitani, Filipescu, Oteteleşanu, Kretzulescu, având clădirile principale dispuse retras de la stradă, de cele mai multe ori pe centrul lotului, mod de amplasare prezent și la celelalte clădiri importante: biserica Sărindari, Consulatul Rusesc sau Teatrul Național. Se delimită astfel în mod clar zona aceasta dominant rezidențială, de modul de ocupare, prezent în aceeași perioadă, pe străzile comerciale acolo unde predomină fronturile închise. Urmău spre vest terenuri plantate ce se întindeau până la limita parcelelor cu deschidere pe latura de est a străzii Brezoianu, parcele ocupate de case dispuse pe loturi mai mărunte și ai căror proprietari erau cei din tagma păturii medii a orașenilor .

¹ Denumirile străzilor sunt cele menționate în Planul Borroczyn, 1852 sau în Planul Pappazoglu, 1871. Ele corespund în planul actual străzilor: Bd. I.C. Bratianu, Calea Victoriei și str. Brezoianu.

² Ulița Belvedere, numită anterior Podul de Pământ (pod datorită importanței sale, dar care față de celelalte artere similare nu era podit cu lemn) la sfârșitul sec. al XIX-lea se va diviza, partea de sud devenind Calea Plevnei, cea de nord str. Domnița Anastasia, între ele întrerupându-se legătura.

³ Strada Știrbei Vodă inițial pornea de la Podul Mogoșoaiei spre vest cotind apoi spre nord până la casele gen. Florescu (astăzi pe locul lor, Universitatea de Muzică). Strada o lua apoi spre vest până la Podul de Pământ, ulița Belvedere. După sistematizarea din anul 1896, str. Știrbei Vodă se va continua de la casele Florescu spre est pe traseul fostei străzi Calvina până la Calea Victoriei. Porțiunea din traseul vechi spre sud și apoi spre est pe lângă Teatrul Național va căpăta denumirea de str. Câmpineanu.

Odată cu prefacerile majore ale țării datorate actului istoric din 1859 se petrec și în București transformări importante considerate utile de către edilii orașului devenit din 1862 capitala României, modificări posibile ca urmare a noilor legislații adoptate ce se adăugau celor existente. Unele dintre aceste intervenții vor fi influențate de muritorile transformări urbanistice ce se petrec la Paris între 1852 și 1870 sub conducerea baronului Haussmann, când prin țesutul urbanistic istoric, a deschis bulevarde largi, în linie dreaptă cu rol de fluidizare a circulației și de constituire a unor trasee directe între zone de importanță majoră ale orașului. Concepția urbanistică aplicată în orașul ce pe atunci era considerat capitala culturală a Europei va impresiona și va constitui un model pentru europeni și curând pentru bucureșteni.

În capitală, prima intervenție importantă asupra tramei stradale, din a doua parte a sec. al XIX-lea, va fi determinată de ridicarea, între anii 1857-1869, a impunătoarei construcții în care urma să funcționeze viitoarea universitate a orașului, clădirea Academiei/Universității, proiectată în stil neoclasic de factură germană de arhitectul Alexandru Orăscu.

Alegerea locului de amplasare a noii instituții a fost influențată determinat de tradiția locului, întrucât terenul ales era cel pe care, încă din sec. al XVII-lea, se afla clădirea primei instituții de învățământ de grad superior "Academia domnească de la Sf. Sava", instituție devenită din 1818 "școală românească cu dascăli iscusiți".⁵

1. Stabilirea traseului bulevardului de pe axa est-vest

Odată cu ridicarea sediului Universității, încă din anul 1865, se va impune ca o urmare firească a se gândi și realiza: "*Deschiderea unui Bulevard în centrul capitalei începând din strada Colței pe dinaintea Academiei trecând prin curtea mănăstirii Sărindari și răspunzând în strada Brezoianu, cu grădina împrejurul mănăstirii Sărindari*"⁶ adică trasarea unei străzi majore care să facă legătura pe axa est-vest între artere importante și în același timp să ofere un acces semnificativ către noua funcțiune punând-o în valoare. Planul acestei inițiative urbanistice întocmit în același an de arhitectul capitalei Carol Kusnovsky⁷, va intra imediat și în discuția Ministerului Lucrărilor Publice care prin serviciul său tehnic, conform legii, trebuia să și dea acordul. Concluziile transmise primăriei orașului în februarie 1866 vor

⁵ Legea Comunală (1864), prin care se înființează Primăria în locul Sfatului Orășenesc; Lege de expropriațiune pentru cauza de utilitate publică (1864); Codul civil (1864); Regulament pentru deschiderea din nou de uliți în capitală (1856); Regulile pentru construcțiunea clădirilor ... Din cuprinsul volumului I, ocoalelor II și III (1850 și 1860, revizuită) după Regulament pentru împărțirea capitalei București în trei ocoale (1847).

⁶ IONĂȘCU, Ion *Condițiile edificării Palatului Academiei (Universității) din București în anii 1857 - 1869* În: Materiale de istorie și muzeografie, III, București, MIOB, pg. 105.

⁷ Datele privind conceperea noului traseu, exproprierile, realizarea Bd. Elisabeta sunt extrase din documente aflate la Arhivele Naționale (AN.DMB., Fond PMB - tehnic, dos. 13/1865, dos. 13/1871, 33/1876, 3/1888).

⁸ Numele arhitectului Carol Kuchnovsky a fost ortografiat în acte și Cuchnovsky/ Cusnovski. Activ în București în anii 1860 - 1881 a fost arhitect al Serv. Tehnic al Primăriei și arhitect al comunei între 1860 - 1868.

accepta ideea ca soluție urbanistică, dar vor amâna discutarea motivând *“Casa comunală nefiind în stare a plăti dreptul proprietarilor ce ar fi silită a expropria spre a forma această stradă, aceste planuri și devize se vor păstra la Arhivele Primăriei pentru timpul oportun.”*

Numai după un an însă, în 1867, în timpul primăriatului lui Costache Panait (10 mart. 1867 - 17 nov. 1868) arhitectului comunei i se va cere: *“facerea traseului liniei de la Cotroceni până la Sărindari pe unde este a se deschide un nou boulevard”* (august 1867), lucrare pentru care va fi plătit în mod special, întrucât era în afara atribuțiilor sale curente. Drept urmare, probabil pe baza recomandărilor din studiul realizat, Consiliul Comunal hotărăște lărgirea viziunii urbanistice inițiale prin amplificarea întinderii viitorului Bulevard: *“Consiliul Comunal în ședința de la 3 aprilie 1868 a adoptat propunerea de a declara de utilitate publică pentru igiena și comunicațiune deschiderea în anul curent a unei noi strade de la Academie spre Cotroceni”*. Deci se prevedea tăierea unei artere ce trebuia să unifice centrul orașului unde se afla Academia cu o zonă cu semnificație aparte din limita sa.

Hotărârea era confirmată și prin *Legea pentru înființarea de cheiuri pe ambele părți ale râului Dâmbovița....* din 20 mart. 1865, care, după ce în art. 1-3 reglementa organizarea malurilor râului Dâmbovița prin construirea unor străzi de 20 m. lățime, în art. 4 prevede *“Toate lucrările sus arătate se vor combina cu deschiderea unei strade pe locul din vale al Sărindarului, până în dreptul pompelor cu alimentare.”* Potrivit aceluiași act, lărgimea cheiurilor fiind de 20 m., se poate deduce că noua stradă urma să aibă același prospect, ceea ce întrecea cu mult lărgimile străzilor și podurilor existente la acea dată.

Etapa următoare va fi discutarea traseului noii artere, primarul și Consiliul Comunal, considerând necesar a se solicita opinia celor mai importanți arhitecți activi în Bucureștii acelor vremuri *“1868, luna aprilie, 8...Având neapărat trebuința a ne consulta cu D-voastră în privința traseului bulevardului de la Academie ce s-a decis a se înființa...am onoarea a vă ruga...să binevoiți a vă lua osteneala de a veni la Primărie mâine la 12 ore din zi...”*. Sunt convocați la dezbaterile propunerii arhitectului capitalei, următorii arhitecți: Mihail Caputineanu, Alexandru Orăscu, C. Enderle, Anton Onderka și, pe lângă aceștia, inginerul comunal C. Tancoviceanu (ulterior, în locul inginerului comunal este menționat, la semnături, ing. Sperl, dar cel consultat rămâne Tancoviceanu).

Specialiștii chemați să-și spună punctul de vedere au tratat cu deosebită atenție ideea unei intervenții urbanistice de asemenea amploare: *“ca să chibzuim un traseu de bulevard în București ne-am adunat în trei zile consecutive. Am avut în vedere planurile orașului.... Am deliberat cu toată atențiunea ca să producem o lucrare serioasă...”*, fiind de acord asupra scopului ce trebuia să transforme o porțiune însemnată a orașului:

“Ideea de la care am plecat a fost ca printr-o cale largă și frumoasă artera principală a circulației și pentru viitor a comerțului, reședința princiară de la Cotroceni să fie pusă în comunicare directă cu mijlocul orașului, astfel că palatul formând la un capăt fundul de perspectivă să contribuie la înfrumusețarea bulevardului iar bulevardul întins în fața palatului să concure a-i da o aparentă

mai majestoasă și a-i face locuirea mai plăcută. Această admisă chestiune se reducea a fixa un punct central în București la care să ajungă celălalt capăt al străzii, punct care să îndeplinească condițiile următoare:

1. să fie o piață cât se va putea mai mare ca de aici să înceapă și alte căi principale ce s-ar face în viitor;
2. să fie situată pe un loc înalt încât piața unde se vor aduna deocamdată bogațiile noastre monumentale să poată fi văzută din toate direcțiile și de pe piața care ar deveni plimbarea prin excelență, publicul să se poată bucura de privirea liniilor de boulevard...

Din fericire în centru orașului, în partea sa cea mai înaltă Sf. Sava, se ridică pe piața cea mai mare ce posedăm astăzi edificiul grandios al Academiei, important prin aspectul și dimensiunile lui, decora deja o latură a acestei piețe

Nu vom zice nimic despre situația terenului, nu s-ar putea găsi alta mai favorabilă. Străinii, locuitorii țării, bucureștenii vor fi totdeauna atrași în acest loc unde sunt toate muzeele, toate colecțiunile noastre, toate facultățile din Capitală și „ingura bibliotecă publică”. Sau într-o formulare succintă dar care deplasa într-un fel centrul de interes “...din toate ideile ce s-au emis ca necontestabilă este aceea de a se lua edificiul Academiei ca centru...”

Concluzia arhitecților consultați este de inspirație haussmann-iana, traseul conceput fiind gândit, indiferent de formele de relief ce trebuie să le străbată sau de trima stradală existentă, ca o linie dreaptă, aceasta fiind considerată un criteriu esențial. Totuși cezura dintre specialiști s-a creat tocmai în privința traseului. Cauza sunt opiniile diferite pe baza cărora se judeca soluționarea dorinței Consiliului.

Punctul de vedere al arhitecților Caputineanu și Enderle și inginerului Iancoviceanu, consemnat într-un proces verbal, pleacă de la considerarea edificiilor care determină locul de început și cel de sfârșit al străzii numai ca puncte de reper, ca loc semnificativ de pornire și nu ca obiectiv de importanță urbanistică. (I) spun de altfel explicit :

“Credem dar că o linie dreaptă ar trebui să unească Cotroceni cu Sf. Sava. Boulevardul va avea în cap grădinile palatului domnesc de vară, la celălalt capăt piața monumentală și Palatul Universității. Nu am admis ideea de a frânge linia sub dealul Sărindarului; vederea ar fi atunci dizgrațios oprită de deal și de casele ce ar forma cotul de frângere, punctul de cotire (care obține îndată mai mare importanță), nu este de nimic și nicăieri natural indicat, monumentele ce s-ar așeza acolo ar fi sacrificate, efectul lor ar fi pierdut... [În plus] :

- a. Cotrocenii și Sf. Sava fiind pe aceeași paralelă soarele va fi de la răsărire până la apunere deasupra boulevardului ;
- b. boulevardul atinge grădina Cișmighiu și prin urmare dă acesteia și primește de la dânsa noi și imense mijloace de înfrumusețare;
- c. face ca biserica Sărindarului (atât de urât pusă cu spatele spre Calea Mogoșoia⁸⁾, să se găsească așezată pe marginea boulevardului și paralel cu axa lui și să prezinte intrarea în fața acestei căi...”

* Aprecierea este injustă dar provine din lipsa informațiilor istorice. Biserica Sărindari s-a construit cu multitudine anterior anului 1645, ctitor fiind Radu Cocărescu, mare logofat și Vvd. Matei Basarab și avea orientarea firească: la vest - intrarea, la est - absida altarului. Podul Mogoșoaii a fost tăiat de Vvd.

Tratarea clădirii Academiei ca loc de pornire și nu ca obiectiv ce trebuie pus în valoare urbanistic este susținută și de următoarea concluzie a echipei : *"Noi nu credem că lipsa de paralelism între fațada Academiei și axa bulevardului ar fi un inconvenient grav. Evident aceasta este legată și de gândul inițial și anume că cel mai important în această intervenție este traseul, deoarece "...Dacă chestiunea ar fi de a considera numai Academia și de a face pe dinaintea și pe dânsa o stradă nouă nu am ezita nici un moment a ne pronunța pentru o cale care să fie paralelă cu fațada edificiului universității."*⁹

Pe de altă parte, arhitecții Orăscu și Onderka, privind intervenția din altă perspectivă, sunt adepții unei alte soluții: *"Asupra acestei teme noi subsemnării ne deosebim... de dl. arh. Capuțineanu și Enderle a căror opinie este ca linia de la Cotroceni să treacă pe lângă biserica Sărindari și să izbească la un punct depărtat de edificiul Academiei cu 25 stj".* Aceștia consideră palatul Academiei *"a cărei poziție longitudinală este așezată perpendicular pe meridian"* ca un obiectiv urbanistic de valoare deosebită. Mergând pe ideea tratării acestei construcții ca un *axis mundi* al orașului București ei prelungesc linii imaginare care le permit să stabilească două trasee simbolice: *de vom prelungi lungimea clădirii [Academiei] în dreapta și în stânga eșim...la bariera Pantelimon și la punctul pe lângă azilul Elena depărtat de biserica Cotroceni cu 310 stj. Apoi din mijlocul frontonului Academiei trăgând o linie perpendiculară la fațadă eșim drept în prag [la] Sf. Anton. Astfel se dobândesc 2 linii drepte principale: una de la bariera Pantelimon pe lângă Academie la punctul enunțat de lângă Azilul Elena ce taie Bucureștiul drept în două printr-o linie de la răsărit la apus și alta de la Academie la Piața Sf. Anton, de la nord la sud...*

Deci, pentru Orăscu și Onderka clădirea emblematică ce trebuie cât mai bine pusă în valoare este Academia/Universitatea. De altfel, concepția lor comună credem că a fost determinată și de modul similar de formare, ambii fiind diplomați ai școlii de arhitectură germano - austriacă¹⁰ în care dominau rigorile clasicismului inspirat din Grecia Antică și pentru care o clădire de importanța Academiei cu funcțiune și realizare arhitecturală trebuia să capteze atenția, iar o cale ce pornește de la ea să fie concepută astfel încât să o pună în valoare. Orăscu și Onderka vor susține deci ca alinierea să urmărească un traseu strict paralel cu clădirea Academiei, ceea ce către vest îl ducea la grădina reședinței de vară, dar îl rupea de Mănăstirea Cotroceni. E drept că ei remarcă *"În contra acestei idei ni se prezintă obiecțiunea Mănăstirii Cotroceni ce are să devie Palat Domnesc."* Obiecția nu li se pare întemeiată având în vedere situația existentă de fapt *"Dară clădirile Mănăstirii Cotroceni servă astăzi de locuință de vară a Măriei sale Domnitorul. Ele pot servi foarte bine fără de strict un bulevard al viitorului. Dacă în acea parte este a clădi*

Constantin Brâncoveanu la 1692, anterior pe acele locuri trecând un drum care ducea mai departe spre nord și nu intra, până la intervenția lui Brâncoveanu, în categoria arterelor importante ale orașului, adică a podurilor domnești.

⁹ Interesant este că discuțiile ce se poartă în aprilie 1868 sunt cu puțin timp înainte ca să fie realizat Bulevardul Academiei (oct. 1868) și prezența lui să impună regula locului.

¹⁰ Arhitectul Alexandru Orăscu a studiat la Berlin și München cu arhitecții, creatori ai stilului neoclasic german, K.F. Schinkel și Leo von Klenze. Anton Onderka era arhitect diplomat al unei școli superioare din Imperiul Austro - Ungar.

un nou palat princiar care să se așeze la extremitatea bulevardului cu atât mai mult cu cât el se poate clădi în depărtarea de 310 de stânjeni a Mănăstirii Cotroceni rămânând clădirile de la Cotroceni în starea lor actuală cu biserica și cu ruinenle sale istorice. Nu vedem dară un cuvânt care să fie atât de puternic ca să strice o linie dreaptă prelungitoare edificiului Academiei...”

Arhitecții revin la ideea care o consideră esențială pentru opiniunea lor: *“Noi vom atinge numai un singur inconvenient al acestei linii care pe lângă acela că ascunde clădirea [Academiei] ca într-o curte închisă apoi linia nu este paralelă cu fațada edificiului. Singurul acest inconvenient ne face a nu admite acest năseu...”*.

Apare astfel și soluția de compromis: “menținerea prelungirii Academiei într-o linie dreaptă până în valea Sărindarului iar de acolo să cârmească la Cotroceni de vrem ca Cotrocenii să se ia ca punct invariabil”.

Ambele opinii au fost prezentate Consiliului Comunal “S-a pus în vedere Consiliului Comunal, în ședința de la 26 aprilie 1868, atât prezentul Proces Verbal cel încheiat de echipa Capuțineanu, Enderle, Tancoviceanu, cât și cel încheiat de Dl. Orăscu și A. Onderka, minoritatea comisiei, precum și planul... Consiliul a discutat și a adoptat linia propusă de majoritatea Comisiei.” Luând în considerare decizia aleșilor primăriei, primarul Costache Panait pune, drept încheiere, rezoluția: “Acum dar când chestiunea este definitiv decisă de Consiliu se va supune și la aprobarea domnului ministru de interne această deciziune, conform legii, trimițându-se și planul”.

Alegându-se soluția majorității, respectiv propunerea arhitecților Capuțineanu, Enderle și inginerul Tancoviceanu, s-a acceptat varianta care punea accentul pe legătura între cele două spații și era indiferentă față de clădirea Academiei, soluție care, în realitate, nu se va dovedi viabilă întrucât trasarea pe teren a Bulevardului Elisabeta va pleca de la noul bulevard trasat - Bulevardul Academiei/Universității.

2. Tăierea bulevardului Academiei/Universității

În timpul acestor discuții și proiecte continuând lucrările la clădirea Academiei, *Comisia terminării edificiului Academiei* dispune ca “din molozurile rezultate din dărâmarea vechilor Clădiri din curtea Sf. Sava” să se construiască terasamentul unei șosele sistematice în lărgime de 20 m. și paralelă noului Edificiu... Căreia i s-a dat numirea de **Bulevardul Academiei**”¹¹. Artera ce unifica ulițele Colței¹² cu Academiei¹³, acoperită în această etapă numai cu moloz, intra în circulație publică și în grija Primăriei.

¹¹ Artera va purta în documentele scrise sau în cele cartografice diferite denumiri: **Bulevardul/Bd. Academiei/Bd. Universității/Bd. Șuțu**. După prelungirea bulevardului spre est, peste ulița Colței, noua arteră ce se va considera ca desfășurându-se între strada Academiei și Șoseaua Mihai Bravu va purta numele de **Bd. Carol I**.

¹² Str. Colței se întindea între Piața Sf. Gheorghe Nou și str. Clemenței pe axa sud-nord.

¹³ Str. Academiei, anterior ulița Colgiului se întindea între str. Clemenței și str. Doamnei.

Se realizase, astfel, în 1868, tăierea primei străzi a Bucureștilor ce era considerată - bulevard - prin prospect și importanță întrucât lega două străzi semnificative și permitea punerea în valoare a unuia din cele mai importante edificii ale orașului - Academia - edificiu ce astfel se putea citi în toată amploarea sa.

Transformarea microzonei va continua, autoritățile fiind preocupate de a îmbunătăți aspectul urbanistic al teritoriului dominat de Academie¹⁴. „... *Fără sacrificii din partea guvernului nu s-ar putea termina acest monument în totalitatea sa, adică edificiul propriu zis cât și dispoziția exterioară în care se cuprinde piața și deschiderea de bulevarde; ... edificiu care terminându-se ... ar contribui mult la înfrumusețarea Capitalei.*...”

Punerea în operă va însemna, în primul rând, realizarea demersurilor necesare pentru a se înlătura construcțiile ce nu-și mai găseau rostul în noul context urbanistic, respectiv cele ce aparținuseră fostei mănăstiri Sf. Sava, printre care se afla și biserica mănăstirii¹⁵. Pe lângă acestea, după discuțiile privind cadrul legal al acțiunilor¹⁶, vor urma alte exproprieri în vederea degajării spațiului urban “spre a se limpezi locul și a continua aplanarea și plantarea”.

Preocuparea pentru a realiza amenajările ce corespundeau valorii urbanistice a zonei determină Primăria Orașului în 1870 să ceară din nou opinia specialiștilor: “Consiliul Comunal dorind a vă consulta în privința lucrărilor ce urmează a se face pentru îmbunătățirea și înfrumusețarea bulevardului Universității...”. Sunt invitați la discuții să-și spună părerea domnii inginer - arhitect Alexandru A. Orăscu și arhitecții Carol Kuchnovschi și Gaetano Burelli. S-a prevăzut pavarea și mac-adamizarea Bulevardului Universității, așternerea trotuarelor cu lespezi de piatră și asigurarea alimentării cu apă suficientă “pentru a face să funcționeze cele două fântâni”. Un alt aspect ce a impus găsirea celei mai favorabile soluții a fost cel referitor la mobilarea spațiului generos ce rezultase după desființarea mănăstirii Sf. Sava. Prima formulă, construirea unei grădini publice, a fost pusă în aplicare chiar de administratorul terenului, proprietate a statului: “Ministerul Cultelor prin inginerii săi au alcătuit un proiect pentru facerea unei grădini, bazine de apă și alte lucruri dinaintea Universității.” Dar abia în iunie 1874 se va termina amenajarea spațiului plantat, ceea ce determină conducerea

¹⁴ Clădirea sediu a Universității a adăpostit inițial și Senatul. În ea vor funcționa până la mutare în alte spații Muzeele de științe naturale și de antichități, Pinacoteca, Biblioteca centrală și Societatea academică română.

¹⁵ În august 1870 serviciul de arhitectură al primăriei solicita primarului: “Vă rog ... să se mijlocească pe lângă onor Ministerul de Culte a lua de îndată cele mai urgente dispozițiuni pentru dărâmarea clădirilor mănăstirii Sărandar ce cad în bulevardul Elisabeta Doamna [în realitate Bd. Academiei/Universității] spre a se putea regula umplutura ce necesită acel bulevard”. Urmarea este hotărârea șefului diviziei cultelor din M.C.I.P. : “în urma dispozițiilor luate pentru dărâmarea bisericii Sf. Sava din capitală ... Preoții servitori de acolo precum și celălalt personal [este transferat] să servească la capela Liceului Sf. Sava ...”

¹⁶ La intervenția primăriei de a se modifica unele prevederi legislative privind exproprierea defavorabilă ei, Ministerul cultelor și instrucțiunii publice răspunde în februarie 1871 “ *Asupra adresei primită din partea ... primăriei relativă la exproprierea imobilelor propuse întru înfrumusețarea bulevardului Universității ... comună pentru cauza de utilitate publică având dreptul a expropria fără vre-un anume proiect de lege, poate declara exproprierea caselor și locurilor ... rămânând a se regula în urma cestiunea participării statului la dezdăunare.*...”

Universității să solicite primăria să preia în întreținere grădina, după cum promisese, grădina “unde are să se așeze și statuia lui Mihai Viteazul”. Curând însă, în 1876, Universitatea va comunica Primăriei intenția de a opera modificări majore în concepția asupra spațiului plantat, prin transformarea lui într-o grădina botanică: “Lucrarea e ordonată de minister [MCIP] și se face sub conducerea domnului dr. Brândză, profesor la facultatea de științe și Director al Grădinii Botanice”, cu scopul de “a se înlesni studenților studiul practic al acestei științe”. Dar schimbarea tipologiei spațiului plantat păstrează caracterul de grădină publică, ceea ce justifică solicitarea în continuare a primăriei de a se ocupa de îngrijirea sa și “a-i furniza gratis apă”. Totuși, spațiul fiind redus și insuficient noii funcțiuni, menținerea Grădinii Botanice în acest loc se va face un timp limitat, ea fiind mutată, în 1895, pe noul amplasament din vestul orașului.

Între timp, în 1891, Ministerul de Interne aprobase “Noul plan de aliniere al grădinii din fața Universității...”, plan ce încerca să rezolve problemele de circulație dintre acest loc central și restul orașului. Astfel se prevedea deschiderea unor străzi în partea sudică a grădinii, “vizavi de partea centrală”¹⁷. Intenția era de a realiza “o alec în semicirconferență, pentru pomi și de ambele părți a stradelor simetrice în semicerc ... o stradă de 20 m lărgime [dispusă] în axa Universității”...

Ultima etapă, definitivă din punct de vedere a compoziției amenajării urbanistice, o va realiza Primăria¹⁸ în anul 1911, prin renunțarea la grădină în favoarea construirii unei piețe urbane.

“Având în vedere că: această parte [în dosul Statuiei lui Mihai Viteazul] e lipsită de viață și de construcții care ar încadra mai bine piața” se hotărăște a se aproba un nou plan de aliniere ce prevede a “se deschide o stradă ... între strada Academiei și Bulevardul Colței”¹⁹ și [cu această ocazie] se lărgesc trotuarele ... desființând linia de verdeață între trotuare și aceste proprietăți...” Se realizează, deci, o delimitare a spațiului, accentuată și prin prevederea: “În acest mod construcțiile [vor fi] incluse la față, pe aliniere ...” Funcțional urmau să se construiască, specific zonei comerciale, clădiri “pentru locuințe și comerț”. Noua intervenție urbanistică va fi aprobată prin Decretul Regal nr. 455/1911 dar chestiunea va fi uitată odată cu tragicele evenimente din anii 1914 - 1916 - 1918.

Conturarea noii expresii urbanistice a Pieței Universității se va face abia în 1932²⁰, rezultatul fiind apreciat în Gazeta Municipală din 20 nov. “Peste câteva

AN. Fond. Ministerul de interne, inv. 322, dos. 773/1893

¹⁷ Din 1888 Primăria este proprietara spațiului urban din fața clădirii Academiei prin “Legea din 1888” care stabilea “ca Statul să schimbe proprietățile sale anume: a) locul cu grădina situat în fața Palatului Universității București ... Contra locul numit Grădina Mimi, proprietatea Comunei București pentru chidrua institutelor de chimie, anatomie și fiziologie cu condiția ca locul din fața Universității să rămână grădină publică”.

¹⁸ Se conturează deci, pe latura de sud a pieței urbane, o stradă de formă semicurbă (Cf. AN. DMB., Fond PMU. Alinieri, Pl. 557/1911)

¹⁹ Raportul Casei Lucrărilor Orașului ce se referea la “Amenajarea Pieței Universității” prezentat în Sediul din 5 aprilie 1932 a Consiliului Municipal prevedea: “desființarea plantațiilor din fața Universității; ... lărgirea trotuarului...; realizarea unei părți pavate pentru vehicule și a unui trotuar de-a lungul frontului proprietăților dinspre Societatea “Generală”; ... statuile Gh. Lazăr și Heliade Rădulescu vor rămâne, statuia Mihai Viteazul se va înălța; se va face trotuarul în fața proprietății Soutzo și Ogler [berăria Trocadero] ...

zile capitala va avea o piață întradevăr modernă”; ... mult deschisă, asfaltată în întregime ... bogat iluminată”. Piața lăsa un spațiu plantat limitat, cadru al monumentelor statuare, și amplifica posibilitatea circulației prin tăierea străzii suplimentare ce constituia limita spre sud. Pe parcelele sudice erau deja ridicate clădirea Societății de Asigurare “Generală”, arhitect Otto Maugsch (1902) și clădirea de birouri, arhitect G.M. Cantacuzino (1932), construcții care aveau și rolul de a constitui cadrul arhitectural ce delimita spațiul pieței în sud. Între ele se deschisese strada Bursei (str. Bibliotecii/str. Toma Caragiu) ce conducea în Str. Vestei (str. Ion Ghica). Prezența în axul străzii Bursei a bisericii Sf. Nicolae a comunității ruse, construită între anii 1906 - 1909, a oferit un valoros cap de perspectivă, definitivând vizual spațiul urban rezultat prin intervențiile succesive, a căror început l-a constituit construirea clădirii și bulevardului Academiei.

3. Etapele tăierii bulevardului între strada Colței și Cotroceni

După stabilirea traseului și obținerea tuturor aprobărilor,²¹ realizarea efectivă în teren a bulevardului ce trebuia să continue spre vest axa începută prin tăierea Bulevardului Academiei, este în responsabilitatea arhitectului Bucureștilor, Carol Kuchnovsky, așa cum îi comunica primarul: *”Domnule arhitect al capitalei, aprobându-se ... traseul ce ați propus pentru construcțiunea bulevardului de la Sf. Sava la Cotroceni vă invit ... pe deoparte să faceți a se aplica pe fața pământului acest traseu ... iar pe de alta să procedați la ridicarea planului definitiv și exact al acestui boulevard pe traseul aprobat și să faceți și copiile ... pentru a se înainta onorabilului Minister de Lucrări Publice pentru aprobare”*. Urmează ca activitatea aceluia să fie continuată de inginerii comunali Ilina, C. Tancoviceanu, N. Maxențianu și N. Pancu cărora primarul le cere în 18 iunie 1868 *”Vă invite ca de urgență să începeți lucrarea zisului plan și să terminați cât se poate de curând”*. Iar pentru înlesnirea acestei dispoziții se vor acoperi inginerilor chiar și cheltuielile de deplasare cu trăsura pentru a se simplifica parcurgerea traseului.

În februarie 1870, noul arhitect al comunei, Mihail Capuțineanu, credea încă: *”cu un sacrificiu de mai puțin de 10.000 galbeni cred că s-ar putea face exproprierea pe aproape 2 Km. (1800 m.) și împinge această nouă cale pe deoparte de la Academie până la intrarea grădinei Cișmigiu despre calea Belvedere iar pe de alta de la Cotroceni până la str. Grădina cu Cai, rămânând o mică buclă de expropriat...”*, dar natura complexă a lucrărilor a impus un efort financiar, tehnic, edilitar ce a trebuit continuat de-a lungul unei durate de timp mult mai mari. Noua arteră numită până atunci *Bulevardul* sau printr-o extindere necorectă, *Bulevardul Universității* personalizată prin hotărârea Consiliului Comunal din 13 decembrie

²¹ Conform legislației în vigoare în anul 1868 respectiv *Regulamentul pentru deschiderea din nou de uliți în capitală (1856)* planurile de sistematizare sau tăiere de noi străzi trebuiau aprobate tehnic de către Ministerul Lucrărilor Publice și din punct de vedere al investiției de Ministerul de Interne care își dădea acordul asupra bugetelor primăriilor. Ele se instituiau prin Lege, ceea ce în cazul Bulevardului Academiei/Elisabeta s-a făcut odată cu *Legea pentru înființarea de cheiuri... ale râului Dâmbovița...* (vezi. Codul Hamangiu, vol. IV, Legea din 20 martie 1865)

1869 când i se acordă, în cinstea tinerei principese de Wied, soția principelui Carol, denumirea de **Bulevardul Elisabeta/Bulevardul Elisabeta Doamna (Bulevardul Regina Elisabeta)**. După 1882, s-a construit încetul cu încetul, după cum urmează:

- 1868 - 1876 Bulevardul Elisabeta este tăiat până la strada Brezoianu;
- 1876 - 1888 ajunge la Calea Plevnei - strada Grădina cu Cai;
- 1888 - 1898 Bulevardul Elisabeta atinge Dâmbovița continuându-se până la grădina palatului regal și mănăstirii Cotroceni cu ceea ce a fost numit *Bulevardul Independenței*.

Dar încă din ianuarie 1870 Primăria proiecta gândul urbanistic mai departe afirmând: *“Acest bulevard are ca scop a merge și de la Academie spre Moșilor”*, anunțându-se, astfel, pentru întâia oară, ideea de a realiza axa est-vest completă.

În paralel cu eliberarea terenurilor și luarea lor în proprietatea primăriei prin expropriere, se întreprind lucrările de construire efectivă a noii căi. Un moment dificil tehnic și administrativ l-a reprezentat rezolvarea stării locurilor de la apus de mănăstirea Sărindari unde apele stagnau formând bălți, ceea ce impunea conceperea de canale de scurgere și alte lucrări costisitoare a căror realizare era trecută din responsabilitatea statului, proprietarul locurilor, în cea a comunei ce avea mijloacele tehnice și practice a le realiza, dar nu era dispusă la cheltuieli suplimentare fără a deveni proprietară.

Sunt angajate lucrările de aplanare, apoi, în iulie 1870, pe baza aprobării Consiliul Comunal, se începe pietruirea străzii, mai precis, așa cum stabilise comisia de specialitate, urmează ca *“pe o parte de 6 stânjani din lărgimea totală a bulevardului să se facă Mac-Adam iar pe restul ... pavagiu de piatră cioplită și trotuare cu piatră și lespezi ... de gresie”*, lucrare care cere pavatori și pietrari din cei mai buni. Pentru aceasta, ing. Ioan C. Capșa va apela la meșterii care au realizat o lucrare similară pe ulițele Lipscani și Carol I. În 1876, deja schimbându-se moda, se va angaja asfaltarea trotuarelor *“de la Grand Hotel până la strada Brezoianu”*.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, Bulevardul Elisabeta este trasat și deschis pe întreaga sa lungime între str. Academiei și Piața Gării Centrale (actuala Piață a Operei). De acolo, el era continuat cu Bulevardul Independenței (Bd. Carol II/Bd. Ardealul/Bd. Petru Groza/Bd. Eroii Sanitari) care ajungea la intrarea principală a Palatului Regal de la Cotroceni.

În timp, din cele două trasee puse în discuție în 1868, se realizase o variantă adaptată terenului, variantă care respectă linia dreaptă, dar dispusă pe porțiuni, respectiv prima parte, orientată est-vest între strada Colței - Calea Victoriei, arteră paralelă cu clădirea Academiei, urma partea a doua, orientată est-sud/vest între Calea Victoriei - Parcul Palatului Cotroceni. Astfel, se pune în valoare clădirea Universității - edificiul care determinase zona de pornire a bulevardului - erau puse în valoare construcțiile ce s-au înălțat pe parcursul său și se făcea legătura directă cu un loc privilegiat al orașului - Cotrocenii - respectându-se statutul conceput inițial, acela de coloană vertebrală a orașului.

4. Transformări urbanistice determinate de construirea noii artere

Una dintre consecințele intervenției urbanistice rezultate din tăierea Bulevardului Elisabeta va fi remodelarea unor trasee sau a unor spații urbane.

În primul rând, va influența direct alinierea străzilor existente: Silfidelor și Schitu Măgureanu, a căror vechi traseu este anulat în 1885 pe deoparte din cauza străzii noi care se construiește, dar pe de altă parte și pentru a se realiza amplificarea Grădinii Cișmigiu. Proiectul noii străzi Schitu Măgureanu prevedea mărirea prospectului prin exproprierea parcelelor situate pe latura de est și înglobarea unei părți din strada Silfidelor, deci transformarea uliței ce trecea pe lângă biserica omonimă într-un bulevard - Bulevardul Schitu Măgureanu - care lega Bulevardul Elisabeta de strada Știrbei Vodă, punând în valoare latura vestică a Grădinii Cișmigiu. Tot în anii 1897 - 1898, Bulevardul Schitu Măgureanu se prelungea până la cheiul Dâmboviței. În ce privește strada Silfidelor, aceasta se reducea la o străduță de legătură între Bulevardul Elisabeta și str. Imprimeriei (str. Gutemberg).

Sub același impuls al clarificării relațiilor între artera nouă și arterele istorice pe care le traversează, se va concepe și sistematizarea străzii Podul de Pământ/Ulița Belvedere/Calea Plevnei²². Strada, ce făcuse parte din arterele importante ale orașului și era cunoscută din sec. al XVIII-lea, datorită lungimii sale ce făcea dificilă intervenția pe întregul ei parcurs, a cunoscut mai multe etape de aliniere odată cu schimbarea Concepției asupra acestor lungi artere care străbăteau orașul. Un prim plan de modificare a fost înlocuit cu cel care prevedea îmbunătățirea alinierii pe o porțiune limitată, neafectată de transformările urbanistice: *"Consiliul în ședința sa extraordinară de la 24 mai 1875 a observat acest plan [de sistematizare a străzii Belvedere] și l-a aprobat cu început de la Schitu Măgureanu până la Cazarma Malmeson pe liniile albastre și modificarea introdusă prin linia verde de la str. Știrbei Vodă ... București 1875"*. Abia în anii 1887 - 1888 se realizează planul care modifică parțial, dar într-un mod radical, traseul străzii Calea Plevnei. Proiectul ținea cont de cele două schimbări urbanistice de amploare petrecute în București: tăierea bulevardului Elisabeta, lucrare ce tocmai ajunsese la joncțiunea cu Calea Plevnei, și regularizarea traseului Dâmboviței care, eliminând buclele ample pe care le făcea râul între podul Șerban Vodă și podul Cotrocenilor, îl plasa într-o poziție diferită față de traseul străzii. Prin noua aliniere prevăzută, Calea Plevnei capătă traseul actual, adică pornea de la Dâmbovița, din dreptul Podului Izvor, spre nord-vest, până la o piață urbană concepută pe traseul bulevardului - Piața Ministrul Kogălniceanu - și, depășind-o, continua spre nord-vest până la întâlnirea cu strada Sf. Constantin de unde intra pe vechiul traseu. Partea de est a străzii dispăre parțial păstrându-se traseul și numele de strada Belvedere numai pe ultima porțiune, între strada Parlamentului (str. Ing. Saligny) și Calea Victoriei. Restul părții de stradă, situată la sud de biserica Sf. Ilie Gorgani, va fi înglobată străzii Imprimeriei²³

²² Conform AN. DMB. Fond PMB - Alinieri Pl. 61; pl. 456/1875; pl. 103/1887.

²³ Denumirea a fost determinată de construirea pe parcela de nord, dintre această stradă și bulevard, a Clădirii Imprimeriilor Statului/Monitorul Oficial (în prezent, într-o clădire reconstruită în sec. al XX-lea, pe aceeași parcelă, se află Arhivele Naționale).

(Gutemberg) sau va fi ocupată de noile clădiri care se realizează pentru popularea Bulevardului Elisabeta.

În al doilea rând, construirea bulevardului va determina apariția unor trasee necesare fie pentru a pune în valoare parcelele ce au rezultat, fie pentru a simplifica legătura sa cu alte zone ale orașului. Astfel, pe latura de sud a străzii, din sec. al XIX-lea se vor constitui străzile: Gutemberg (str. Elie Radu) și Parlamentului²⁴, pentru delimitarea parcelei proprietatea statului ce a rezultat după tăierea bulevardului și sistematizarea Căii Plevnei. Apoi, în deceniul trei al veacului următor, se va tăia strada de legătură cu str. Doamnei prelungită (str. Eforiei), ce va fi numită strada Beldiman. În ce privește latura de nord, unica faptă de același tip se va petrece în sec. al XX-lea (1924 - 1933) când se va prelungi strada Apolon (H.P. Hasdeu), peste bulevard, până la Calea Plevnei sub numele: strada Vasile Pârvan.

Alte transformări vor fi determinate de conceperea, pe traseul bulevardului, a piețelor urbane. Se constituie în est Piața Universității ce constituia practic spațiul urban de la care pleca Bulevardul Elisabeta. Va urma Piața Ministru Kogălnicenu (ulterior Mihail Kogălniceanu). Locul, gândit ca având două laturi semicurbate pe porțiunea de sud și de nord a Bulevardului Elisabeta, a fost ales la înlocuirea acestuia cu strada Grădina cu Cai și Calea Plevnei, nou trasată, drumuri a căror continuitate astfel se întrerupe. În sec. al XX-lea (între 1911 - 1923) strada Grădina cu Cai se va continua, peste piață, până la str. Sf. Constantin, această a două porțiune primind numele de str. Pompiliu Eliade.

Pe lângă aceste transformări, Bulevardul Elisabeta a creat o cale directă, rapidă de circulație între centrul orașului și latura sa de vest, devenind o arteră funcțională integrată tramei stradale și bine articulată în circulația orașului.

5. Proprietăți, exproprieri, ocuparea bulevardului

Primăria capitalei era decisă să ducă la bun sfârșit grabnic inițiativa creării bulevardului. Efortul era considerabil, urmând să se plătească din bugetul primăriei terenuri și construcții, ce dispăreau cu totul sau parțial, la cei peste 70 de proprietari afectati de traseul noii artere. El se va întinde pe mulți ani fiind legat desigur și de ritmul cu care înaintau lucrările deși, chiar în luna iulie 1868, este formată comisia care să se ocupe de exproprierile ce erau necesare începând cu evaluarea acestora²⁵.

²⁴ Parcela unde se va construi clădirea Ministerului Lucrărilor Publice/Primăria Municipiului București a fost inițial rezervată pentru clădirea Parlamentului, ceea ce justifică prima denumire a străzii care, abia după ridicarea Palatului M.L.P., se va numi A. Saligny.

²⁵ Comisia inițială va fi formată dintr-un consilier ajutor și doi consilieri comunali, iar ca specialiști vor participa Gaetano Burelli și noul arhitect șef - Mihail Capuțineanu. Exproprierile, însă, nu avantajează primăria întrucât ea, conform legii, nu poate expropria decât cât teren are nevoie pentru lucrări și astfel nu rămân loturi de vânzare din care să-și acopere o parte din cheltuielile mari solicitate de astfel de intervenții. Chestiunea a fost reglată ulterior, încât, în urma exproprierilor, primăria a putut forma noi parcele pe care le-a vândut pentru a-și recupera costurile. În 1876 se va forma altă comisie ce va avea ca obligație întocmirea: "Tabloului de prețuri a construcțiilor și terenurilor ce sunt necesare a se expropria pentru prelungirea Bulevardului Elisabeta Doamna"... Comisia formată din arhitecții

Primii proprietari ce vor fi atinși de lucrare sunt: în fața Academiei - Luxandra Coridati, iar pe latura de est a Podului Mogoșoaiei, la nord de biserica Doamnei - Ștefan Greceanu, care cedează o parte semnificativă din parcela familiei sale. Urmează pe latura de vest a Podului Mogoșoaiei Jacques Herdan ce cumpărase de la moștenitorii lui Nicolae Bălan, terenul dintre biserica Sărindari și Legația rusă. De altfel negocierile cu negustorul Herdan vor ocupa un capitol lung și special pe parcursul desfășurării tranzacțiilor de expropriere. Proprietarul solicită insistent, încă în noiembrie 1868, alinierea terenului întrucât *“am dispus ...de un capital foarte mare pentru a construi pe dânsul spre a putea trage folos”*. De aceea se acceptă a i se autoriza, conform cererii depuse, ridicarea unui hotel - Hotelul Herdan - dar construcția, ca și limita de proprietate, fiind direct legate de traseul noii străzi, abia în mai 1869 i se va putea stabili soluția de amplasare și, în consecință, terenul ce trebuie să-l cedeze și pentru care urmează a fi despăgubit: *“având în vedere că prin liniile trase pe proprietatea Domnului Herdan deși în față i se ia 8 stânjeni, după malstapul planului ce ni s-a prezentat, însă prin traseul liniilor în toată lungimea locului, se lărgește de 12 stânjeni din care îi rămân domnului Herdan două clinuri...”*. Se consideră, deci, corectă suma dată drept despăgubire, mai ales prin avantajul urbanistic de care beneficiază: *“i se dă ... recompensație două fațade”*. Aceste două fațade vor constitui laturile principale ale primei clădiri ridicate pe noul boulevard **Hotel du Boulevard**, proiectată de arhitectul Alexandru Orăscu în expresie stilistică neoclasică, limbaj pe care de altfel îl va folosi în toate proiectele sale puse în operă.

Alt proprietar afectat major va fi biserica Sărindari întrucât în urma unor modificări în traseul initial conform *“proiectul[ui] admis de comună se ia locul bisericii din partea stângă până în perete...”*. De altfel această acțiune va constitui numai începutul unei prefaceri care va interveni radical în structura urbanistică și arhitecturală a locului situat pe Podul Mogoșoaiei la nord de noul boulevard.

Tăierea arterei realizându-se într-o epocă marcată major de secularizare, boulevardul va pierde unica biserică care se află pe parcursul sau Biserica Sărindari, edificiu datând din sec. al XVII-lea. Biserica abandonată și lăsată să se ruineze va fi dărâmată în 1893-1895¹. În locul ei se forma o piațetă publică în care se va amplasa initial, în mod provizoriu, o fântână decorativă. Ulterior, în 1895, primarul Nicolae Filipescu (9.02.1893 - 13.10.1895) va propune mobilarea spațiului cu un grup statuar care să evoce renașterea românească din secolul al XVII-lea. Soluția propusă și acceptată, la sugestia profesorului, istoricului G.I.Ionescu-Gion, a fost ca monumentul să fie închinat lui Matei Basarab, domnitorul care marcase secolul evocat și era, de asemenea, cel ce ctitorise biserica dispărută. Proiectul amenajării spațiului urban, favorabil locului întrucât se ocupă, pe deoparte, de elementele de mobilare urbană, iar, pe de altă parte, rezolvă și peretele calcan din spre vest, va fi realizat la comanda Primăriei, de arhitectul - restaurator Lecomte de Nouy. Gândul, deși pornit și arvunit, nu se va împlini. După 1900 acolo se va ridica Cercul Militar, opera arhitectului D. Maimarolu.

Bucholtz, Gr. Cerkez, I.I. Rosnovanu și A. Onderka *“a avut în vedere științele și explicațiunile domnului inginer șef, procedând ... la descinderi locale unde a prețuit importanta fiecărei proprietati...”*.

Pentru eliberarea terenului necesar tăierii bulevardului exproprierile vor continua pe tronsoane între octombrie 1868 și 1888, viteza de înaintare depinzând de negocierile cu proprietarul, fiecare parcelă ce trebuie obținută fiind tratată ca un caz particular, posibilitățile de plată ale Primăriei, rapiditatea cu care se face lățirea lucrărilor și, în final, cu timpul de realizare a operațiunilor de dărâmare a construcțiilor. Vor intra în discuție imobile clădite sau neclădite din proprietățile Condăti, Iosif Niculescu, Crivețeanu, Mărculescu, G. Sion, Hristea Orăscu și așa mai departe.

Mobilarea bulevardului preocupa autoritățile încă din ianuarie 1874, când *Comitetul central pentru vânzarea bunurilor statului* "scoate la licitație publică 9 loturi de parcele de pe *Bulevardul Elisabeta Doamna* situate *"pe partea dreaptă din biserică Sărindari și până la domnul Iosif Niculescu, Crivețeanu, Algiu etc. și pe partea stângă din proprietatea Herdan până în [proprietatea] domnului Sion"*. În vederea acestei operațiuni, comisia respectivă cere Primăriei să stabilească regulile de construcție, ce se adăugau celor deja stipulate prin lege²⁶, pentru a fi menționate în contractul de vânzare/cumpărare fiind, astfel, impuse de la început cumpărătorilor.

Aceste reguli, Condițiile generale propuse de către inginerul șef, în timpul scurt ce-l are la dispoziție, prevedeau: înălțimea să nu fie superioară de 18 m. la cornișă și cu un acoperiș de maxim 4,87m.²⁷, iar autorizarea construcțiilor să se facă numai pe baza prezentării planurilor complete semnate de proprietar și arhitect.

Prevederile ulterioare adoptate de Primărie au ținut cont de apariția tipurilor noi cu alt tip de exigențe, așa cum erau bulevardele. Astfel, s-a dat posibilitatea împărțirii lor pe zone, fiecare având propriul regulament de construcție²⁸.

În cazul concret al Bulevardului Elisabeta, regulamentul prevedea în prima parte să intre strada Academiei și strada Brezoianu: *"a se construi decât clădiri pe toată întinderea fațadei proprietății și pe aliniere; înălțimea minimă 15 m și maximă 17 m (până la cornișă); ... din Brezoianu până la răspântia [cu] strada Plevna ... clădiri pe aliniere, facultative pe toată întinderea fațadei, ... minim de 8 m. întindere și pe restul alinierii se face grilaj de fier; înălțimea este de 13 - 15 m.; ... din clisura Plevnei [piața Minstr. Kogălniceanu] până pe Splai [se acceptă aceeași*

Soluția există în concepția Serviciului tehnic al Primăriei care, aprobând în 1882 construirea primei clădiri ce urma parcelei Sărindari, a dr. Rațiu, admisesse ca pe latura ei de est, deci spre intrarea în biserică, să fie rezolvată cu calcan pe limita de lot, ceea ce presupunea alipirea unei alte clădiri în continuare.

Regimul de construcție era reglementat de legile: 1. Regulamentul pentru construcțiuni și alinieri, 1874; 2. Legea pentru înființarea de edificii și construcții publice, 1882;

Se vor vota: 1. Noul regulament pentru construcțiuni și alinieri, 1890; Condițiuni pentru construcțiunile de pe bulevarde și splaiuri, 1897. Conform acestor reglementări, lățimea minimă a bulevardelor și cheiurilor Dâmboviței trebuie să fie de cel puțin 20 m.; clădirile nou construite erau obligatoriu așezate pe aliniere în Ocolul I și pe arterele principale ale orașului, deci inclusiv pe bulevarde, cu "înălțimea maximă a fațadelor caselor pe aliniere este determinată prin lărgirea definitivă a fațadelor...", adică dacă lățimea străzii era de 11 - 20 m., înălțimea maximă era 17 m., iar numărul de etaje este de 3 - 4. Colorarea fațadelor se va face "imitând diferite culori de piatră de construcțiune".

amplasare pe lot dar] ...înălțime 8 - 13 m..."²⁹ Clădirile publice fiind considerate excepții, unicate, se preciza a fi discutate individual regulile arhitectural-urbanistice în care urmau să se încadreze.

În secolul al XX-lea, odată cu aprobarea *Planului Director de Sistematizare al Municipiului București (1936)* apar noi reglementări. Una dintre acestea se aplică numai pe anumite străzi la construcțiile existente sau la cele noi. Era prevederea ce stipula transformarea parterului prin retragere și construire pe fațada unui portic ce susținea etajele rămase în consolă. Regula privea câteva străzi importante care, pe de o parte deveniseră înguste față de solicitările de circulație, dar, pe de altă parte, erau închegate arhitectural, deci dificil de a se modifica. Se consideră ca rezolvabilă circulația pietonală de-a lungul acestor porticuri, ceea ce permitea lărgirea "*părții cărușabilă*" a străzii. Între acest tip de artere a intrat și Bulevardul Elisabeta, dar costurile majore ale unor transformări de asemenea anvergura au împiedicat realizarea proiectului. Singura dată când el a fost pus în practică a fost la tăierea străzii Beldiman, peste grădina de vară a Hotelului Bulevard, când se stabilește prin regulamentul de construire că blocurile noi ce se vor ridica să aibă la parter portice. Regula va fi aplicată atât blocului de pe latura de est construit în 1940 în stil internațional,³⁰ cât și blocului construit postbelic (anii 1960) pe latura de vest.

Noul traseu se va ocupa încetul cu încetul, profilul funcțional variat putând fi rezumat în 2 tipuri principale dominante și anume clădiri cu funcțiune mixtă hotel sau locuință, având un parter comercial, sau clădiri cu funcțiune publică - instituții.

De altfel, bulevardul va fi considerat un spațiu de valoare pentru clădiri publice, iar prezența parcelelor proprietate a Comunei sau a statului va simplifica această folosire. Categoriei clădire publică, dar evident cu programe arhitecturale particulare în funcție de specificul activității publice, se vor construi, în ordine cronologică: Eforia Spitalelor Civile (1882 - 1887); Liceul "Gh. Lazar" (1889), arhitect Filip Montaureanu; Ministerul Lucrărilor Publice (1906), arhitect Petre Antonescu; Imprimeria Statului (clădirea primă în deceniul 8 al sec. al XIX-lea, iar cea nouă între 1929 - 1930), arhitect State Ciortan; Facultatea de drept (1933 - 1935), arhitect Petre Antonescu sau Casa corpului didactic (1936), arhitect Constantin Iotzu.

Alte clădiri vor aduce funcțiuni și programe vechi în haine noi sau chiar cu totul noi: Casele cu prăvălii Dr. Steiner (1889) de la colțul bulevardului cu str. Brezoianu, arhitect Albert Galeron; Clădirea cinematografului *Palace* (1905), Clădirea Clubului austro - ungar (1912) arhitect Rudolf Quick devenită după 1928 sediul Senatului, Hotelul *Palace* (1912) sau Clădirea cinematografului *Corsa* (1934) etc.

Stilistic clădirile ce s-au construit de-a lungul Bulevardului Elisabeta s-au încadrat în expresiile artistice ale epocii în care au fost înălțate, de la neoclasicismul

²⁹ Conform "*Clădiri pe bulevarde și splaiuri*" în: Monitorul Comunal, 7 febr. 1893 (AN. Fond Ministerul de interne, inv. 322, dos. 1779/1893)

³⁰ Porticul trebuia să se continue de-a lungul fațadelor Hotelului Bulevard, ceea ce nu s-a realizat decât demersuri pentru a fi expropriat parțial în vederea realizării acestei operațiuni au fost întreprinse.

Hotelului Bulevard, la eclectismul academic al Eforiei Spitalelor Civile, a caselor de pe latura de nord a bulevardului (dintre str. Brezoianu și clădirea cinematografului Bulevard) sau a Cercului Militar. Tot pe traseul sau se vor ridica unele din cele mai valoroase exemplare ale stilului monumental neoromânesc: clădirile Ministerului Lucrărilor Publice/Primăria Municipiului București, apoi Imprimeria Națională/Arhivele Naționale sau Casa Corpului Didactic.

În secolul al XX-lea sa adaugă alte construcții ridicate în stilul modern ce deja se impusese în arhitectura orașului. Sunt blocuri și clădiri publice dintre care se detașează ca expresie arhitecturală, valoroasa rezolvare a programului și știință a amplasării, clădirea Facultății de Drept.

Variația majoră de expresii arhitecturale prin respectarea principiilor regulamentului de construcție propus inițial a reușit să armonizeze volumele și formele decorative astfel că traseul bulevardului, deși mereu nou ca elemente, și-a păstrat unitatea.

Mobilarea bulevardului va conține încă două componente majore. Una va fi statuarul monumental ce va fi previzionat încă din faza în care se discuta traseul bulevardului și se făceau aprecieri asupra valorii spațiului urban care va deveni Piața Universității. Atunci se afirma: *"recunoștința națiunii aici va trebui neapărat să ridice cele dintâi monumente oamenilor săi iluștri"*. Urmarea acestei idei se va exprima direct prin alegerea Grădinii Universității ca loc pentru așezarea unuia din primele monumente publice ale orașului, statuia ecvestră a domnitorului Mihai Viteazul, opera sculptorului francez Carrier Belleuse. Amplasată în axul clădirii Universității, statuia a constituit centrul unei compoziții spațiale care are drept front principal clădirea Universității. I se vor adăuga ulterior, într-o compoziție urbană îndelung gândită, statuile unor personalități remarcabile din istoria noastră, personalități a căror activitate semnificativă s-a desfășurat în București. În 1881, Ettore Ferari realizează statuia lui Ion Heliade Rădulescu; 1885, Ioan Georgescu termină statuia lui Gh. Lazăr. Complexul statuar va fi împlinit în 1935, când se inaugurează statuia lui Spiru Haret, opera sculptorului Ion Jalea, lucrare tăiată în marmură de Carrara și pusă pe un soclu de piatră de Muscel.

Grupul monumental de la Universitate va fi completat prin amplasarea, în 1946, în piața ce-i purta de mult numele de când se constituise, a statuii lui Mihail Kogălniceanu, opera sculptorului Oscar Han.

Părții construite i se va adăuga, chiar de la începutul tăierii bulevardului, partea plantată. Pe lângă deschiderea generoasă care se lăsa Parcului Cișmigiu, atunci mutându-se în mod radical, de la răsărit la sud, intrarea principală a primului parc public central, din deceniul șapte al secolului al XIX-lea se construiește spațiul verde mai întins sau mai redus din fața Universității, iar horticultorul Louis Leyranz este angajat să se ocupe de plantarea copacilor de-a lungul străzii, în grija sa revenind și întreținerea lor. Partea vegetală va fi importantă și în proiectul Cetății Universitare - Facultatea de Drept - ea completând impunătoarea fațadă a edificiului.

Se întreba Ullyse de Marsillac în *“Journal de Bucarest”* din 1872, privitor la Bulevardul Elisabeta ce abia se tăia: *“Cum nu înțelege nimeni că noua arteră e sortită să rămâie pustie? Nimeni nu va fi destul de nebun, dat fiind că terenul este atât de mlăștinos, să-și bage banii ... Această cale pustie nu va avea deci alt scop decât să ducă pe rarii trecători în strada care merge de-a lungul Cișmigiului ... de acolo înainte, vor putea edili să croiască o cale cât de largă ... niciodată n-o să izbutească să aducă viață în acele părți. Sortit singurătății, va fi doar o fantomă de bulevard, între fantome de case...”*

Bulevardul Elisabeta a constituit prima axă a orașului pe direcția est-vest, axă ce se va continua către est prin tăierea bulevardelor Carol I și Ferdinand având rol major în fluența circulației și legând artere deosebit de importante. La scurt timp după tăierea primului tronson al Bulevardului Elisabeta s-a considerat important stabilirea unui regulament de construcție care să personalizeze spațiul dar și să contribuie la unitatea lui arhitectural - urbanistică. Efectul pozitiv va determina generalizarea regulilor pentru același tip de stradă, nou introdusă în oraș, determinând o unitate constructivă până atunci inexistentă în oraș.

Tăierea bulevardului Elisabeta a determinat amplificarea interesului spre zona de vest a orașului, a oferit o metodă de abordare și a constituit una dintre primele dezbateri pe teme urbanistice între specialiști pe care Primăria a dorit să-i asculte.

SURSE BIBLIOGRAFICE ȘI DOCUMENTARE

IONESCU, Ștefan *“Dezvoltarea edilitar - urbanistică a orașului București la sfârșitul sec. al XIX-lea”* în: București. M.I.M.. VII. București, MIMB, 1969, pg. 81

LASCU, Nicolae *“Legislație și dezvoltare urbană. București 1831 - 1952.”* București, Teză de doctorat. Institutul de Arhitectură “I. Mincu”, 1997.

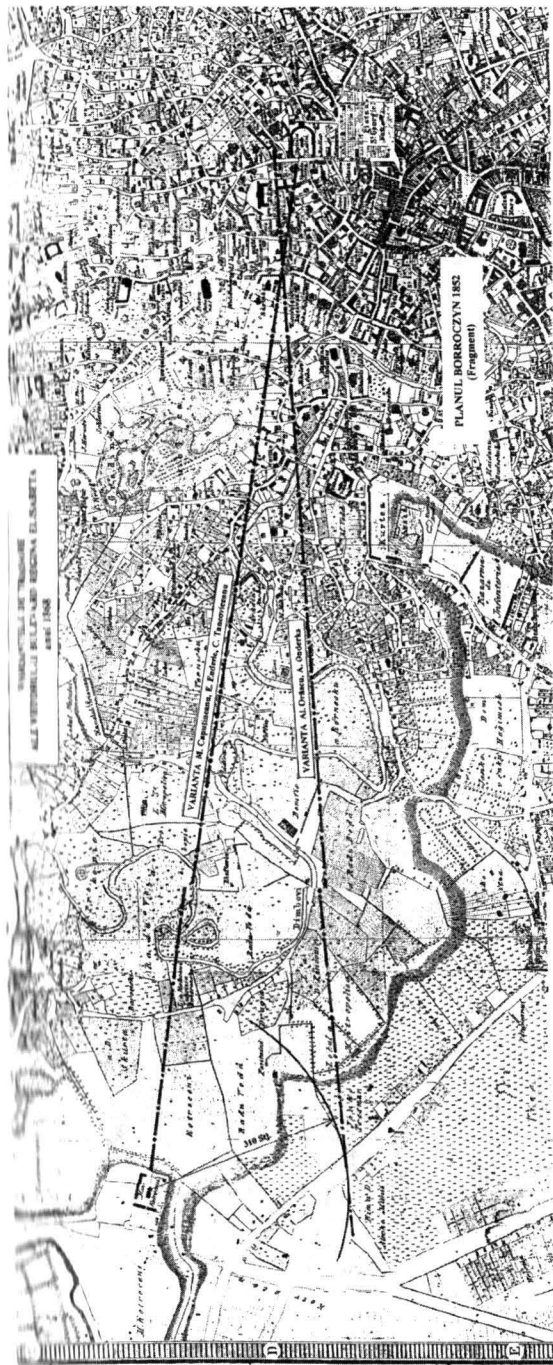
MUCENIC, Cezara *“București. Un veac de arhitectură civilă. Secolul XIX”* București, Silex, 1997

The Layout of the Elisabeta Boulevard SUMMARY

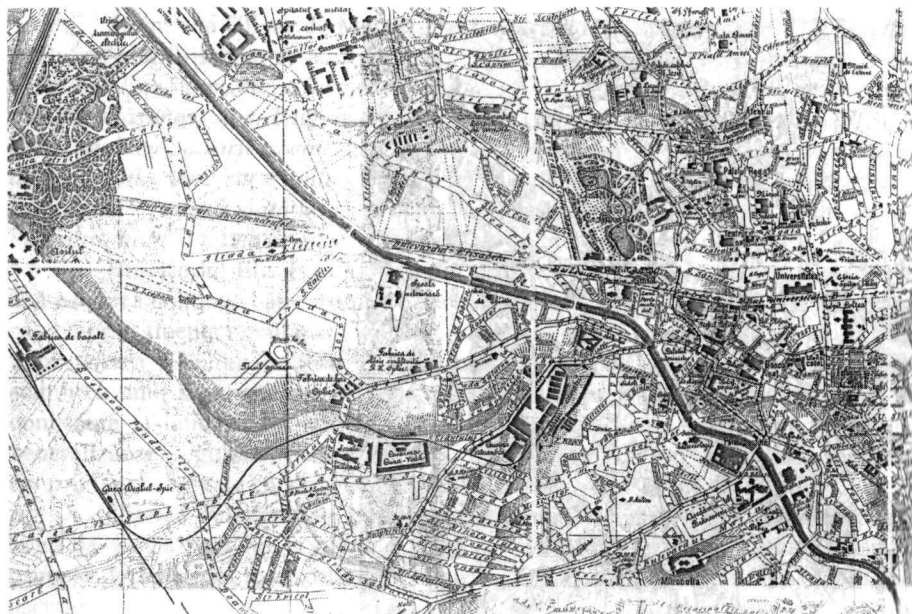
The layout of the Elisabeta Boulevard - Bucharest 1865 - 1890 - represented an important urbanistic intervention, made under the influence of Baron Hausmann's ideas.

The most important architects of the time were consulted, in order to settle the route; two solutions were suggested. In the end, the solution was chosen of a route going in an opposite direction, as compared to the ideal one, but this line was better fit to the ground and the existing street net.

The new boulevard, which was bordered in time by important buildings and has determined the systematization of other thoroughfares, has proved to be a favorable solution for the town.

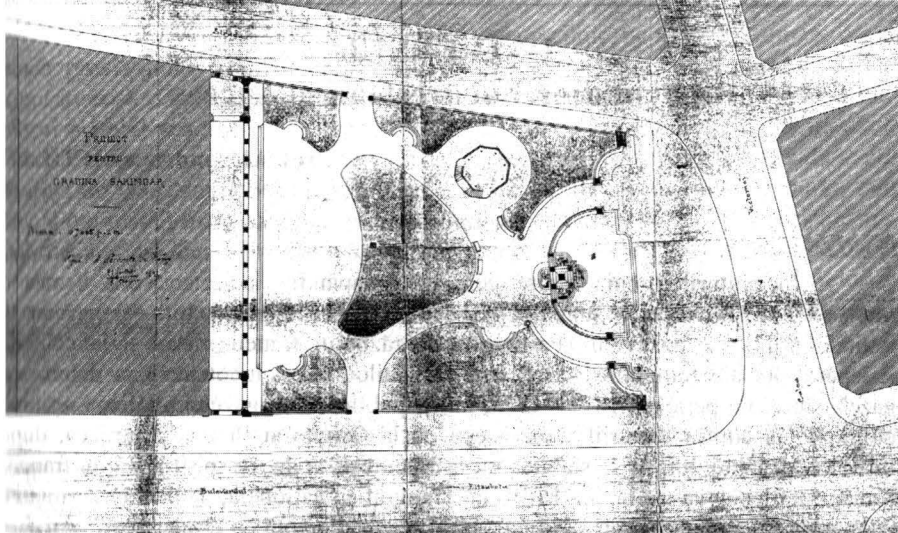
1. Planul Borroczyn, 1852
pe care s-au marcat cele 2
proponeri de traseu ale
bulevardului

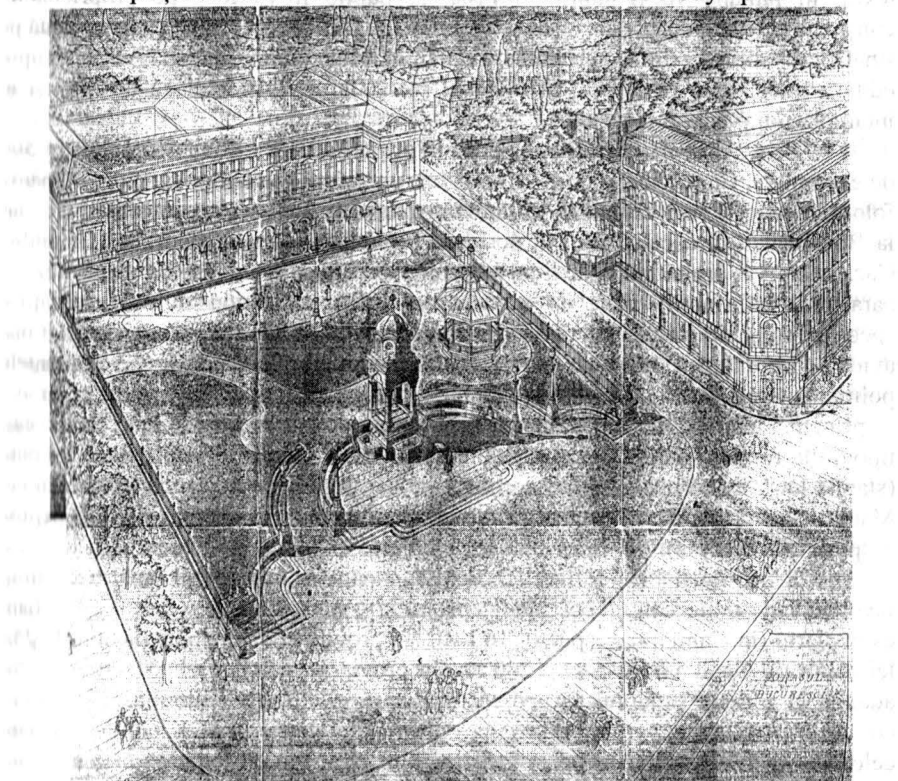
2. Bulevardul Elisabeta pe Planul Göbl, 1898 - detaliu

3. Bulevardul Regina Elisabeta , carte poștală ,1901 (Col.MMB)

4. Proiectul pieței Sărindari realizat de arhitectul Lecomte de Nouy - plan

5. Imaginea spațială a pieței Sărindari în concepția arhitectul Lecomte de Nouy